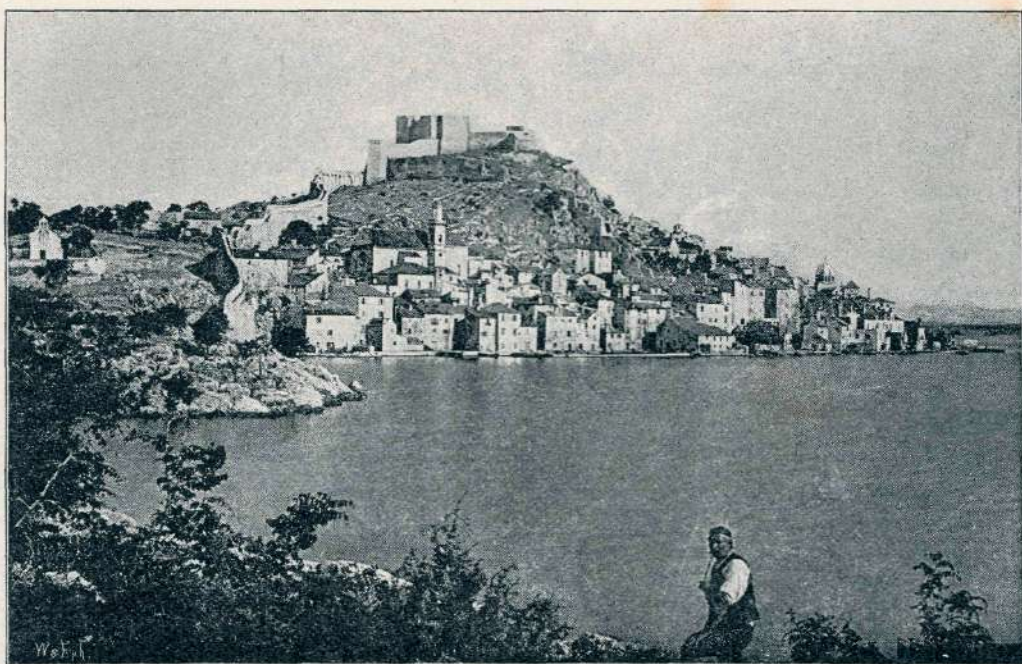

ŠIBENIK V DALMACIJI — NAMERAVANA MORSKA TRDNJAVA.

MILAN PUGELJ:

SMRT ANDREJCA ADAMACA.

SLIKA.

Zimski večer se je bližal in popoldne je bilo pusto in žalostno. Blizu je bilo nebo, v megli zavito, prihajal je glas izza hriba, zategnjena, dolga pesem se je vlekla preko polj, daleč v gozdovih zadaj je udarjalo enakomerno.

Pogledal je človek s hriba doli na vas in je mislil, da je pogledal na pokopališče. Stojé grobovi ob desni in levi, pol podrte hiše stojé, v vsaki leži mrlič; dolg je in suh in njegov obraz ni prijeten.

Na koncu vasi je stal grob, je stala hiša, je ležal v njej dolg in suh mrlič in njegov obraz je bil neprijeten. Pokrili so ga z belo pečo, z veliko rjuho so ga zagnili. K nogam so postavili brlečo luč.

Soba je bila nizka in tesna. V desnem kotu je stala velika zelena peč, po njej so ležale cunje in na obe strani je bila klop.

Tla so bila umazana in čisto črna, stene so bile oguljene in rjave, od stropa doli je visela tuintam pajčevina.

„Hej Andrejec...“

Na klopi ob peči so sedeli kmetje, kadili so iz kratkih pip in so se pogovarjali o mrliču.

„Hej Andrejec... Andrejec je bil Andrejec...“

Rekel je Goš izpod Klanca, potegnil je iz pipe, izpustil dim in se je nasmehnil. Domislil se je daleč nazaj, gledal je predse, na obrazu je bilo veselje.

„Hej Andrejec... Kako sva hodila, hodila...“

Veselje je bilo na starem, gubastem obrazu — menda se je bil domislil na mladost. Daleč tam za gorami, tam je bilo jutro in spomlad in solnce.

„Kaj se domišliš, Reza?“ ...

Obrnil se je k vdovi, ki je sedela zraven in je bil njen obraz top in breizrazen.

„No, kaj se domisliš?“ ...

„Kaj pa misliš, Jošt?“ ...

Vedela je, kaj je mislil, tudi sama se je bila domislila. Tam zadaj za gorami, tam je spomlad in jutro in sije solnce ...

„No, minilo je ...“

Njen obraz je bil top in brezizrazen, njene oči so bile sive in mrtve.

„Minilo je ...“

Goš je vzel pipo iz ust in je potegnil z roko po obritem licu.

„Tako-le pride pa mine vse. Mlada leta, moška dōba — starost pride in smrt. Kakor je zapisano, tako se zgodi. Živiš in doživiš, pride jutro in dan in večer in noč in smrt. Jutri bomo pokopali Andrejca, pojutranjem mene in drugi dan tebe, Reza ... Kaj pa boš čakala na stara leta, če ne smrti, a? Ali boš čakala mladih let, Reza? ... Smrt je za nas ...“

Goš je vtaknil pipo v usta in je prenehal. Gledal je proti oknu, včasih je pomežiknil z drobnimi, sivimi očmi.

„Smrt je za starca ... Kaj bi se je bal! Tako umreti kakor Andrejec ...“

Okoli so sedeli kmetje, vlekli so dim iz kratkih pip in so se domislili. Tak je bil Andrejec kot romar, ki je truden od dolge poti in zasliši za seboj ropotanje in postoji in se domisli:

„Voz je ...“

Čuje se ropotanje, sede popotnik na kanton in počaka voza. Počaka, voz drdra in pridrdra, in prisede romar, ki je truden.

„Naj bo tako, ko je božja volja ...“

Tak je bil Andrejec, kakor tisti romar je bil, ki je bil truden in je čakal voza. Ležal je in je čakal in je pričakal.

„Naj bo tako, ko je božja volja ...“

Prišla je smrt in Andrejec je šel. Nič ni bilo na obrazu žalosti, nič bolesti, tako je bilo lice kakor vedno: dolgočasno in neprijetno.

Kmetje so se domislili, in sosed Jure je pljunil po tleh in se je široko obrisal krog ust.

„Tako mi je, Jošt, kakor bi ne bil umrl Andrejec, ampak bi živel. Šel bi bil samo nekam na pot, na Dunaj prodajat kostanj, za eno leto v Ameriko kopat rudo ... Pri moji veri, kakor bi ne bil umrl ...“

Reza je bila odšla vun in se je vrnila nazaj z žganjem. Dala je najprej Joštu, potem drugim po vrsti.

„Kaj se boš grdo držala, Reza, nikar ne bodi neumna. Kaj boš, avša, umreti moramo vsi ...“

Jošt je pogoltnil, da se je slišalo, in je dal kozarec sosedu.

„Ampak žganje sta pa dobro skuhala ... Hej Andrejec, znal je Andrejec ...“

Reza je natočila sosedu in je izpil.

„Tako-le žganje mi dopade, ki je sladko. Naturno je, ni špiritno ...“

Oslinil je ustne in se je obrisal z roko.

„Ná, Jure ... pokusi!“ ...

„Kaj boš, Reza, ti bomo vse spili! Kaj boš pa ti imela, avša!“

Jure se je branil, a Reza je natočila siloma.

„Kadar bo prišlo na to kapljo žganja, bo jako žalostno ... Pij, Jure, en kozarec, dva ...“

V drugem kotu ob steni so sedela dekleta in zraven so stali fantje. Dekleta so govorila malo, oči so imela povešene, le včasih je dvignila tainona naenkrat velike in svetle. Fantje so stali pred njimi, klobuke so imeli postrani in na njih velike, svetle krivce

„Kaj si šla preko polja, Marička?“ ...

Nagajal je fant Jernejec in je bil nasmeh na njegovem obrazu.

„Kaj si šla preko polja, Marička? Kaj si gledala za študentom?“ ...

Maričke je bilo sram; rdeča je bila v lica, zaprla je oči in je zakrila obraz z rokami. Potem so molčali vsi, in tudi ostalih deklet je bilo sram. Zavist je bila ali jeza ... bogve kaj ...

„Ali bi ga enkrat ...“

Poltiho je izpregovoril Jernejec in je stopil na sredo; kakor senca je šinilo po obrazih; bilo je veselje.

„Enkrat...“

Jernejec je potegnil roke iz žepov in je stisnil pesti...

„Kaj pa traplja okrog, senca...“

Tiho so stali potem in so pomislili.

„Pusti ga, zaprt boš... Zaprt in sestradan kakor pes... Za tako senco je človek kaznovan, pri moji veri. Če bi omlatil mene ali Toneta, ni nič... Kmeta ni škoda...“

Govoril je sosedov France in potem so zopet vsi molčali in mislili.

Večer se je bil že storil in po sobi je bilo polmračno. Slabo je brlela luč pri glavi mrličevi, pod stropom je plavala velika plast tobakovega dima in čudno se je mešal mrtvaški duh z vonjem tobaka in žganja.

Gospodinja je stopila k fantom in je natočila žganja.

„Kaj ste kaj žejni, fantje?“...

„To pa smo, mati...“ je rekel France in je prijel za kozarec.

„Bog daj zdravje in gospodarju nebesa!“...

Sunil je s komolcem Jernejca in mu je dal kozarec.

„Pij, Jernejec, kaj se boš jezil...“

Jernejec je pil in molčal. — Potem je ponudila gospodinja dekletom. Sram jih je bilo, povsila so oči in so odmajala z glavami.

„Saj boste še bolj lepe, če boste pile... Bolj rdeče boste, punce...“

Pile so po malo in s povešenimi očmi, samo Marička ni marala. Sedela je na sredi in je gledala v tla.

Potem so se odprle duri in v sobo je stopil študent. Bil je dolg in suh in na ramah mu je visel oguljen havelok. Odkril se je, popravil je dolge lase in je pokropil mrliča. Nato je stopil h glavi in je odgrnil obraz. Dolgo je gledal vanj in ga je naposled zakril. Tiho je bilo po sobi in vsi so gledali študenta.

„Kako je miren!“...

Nasmehnil se je študent in je izpregovoril sam zase. Potem je pogledal po sobi na desno in levo in je šel čez sredo fantov, ki so se molče umaknili in so gledali jezno.

Sel je in ni pogledal nobenega in se je ustavil pred Maričko.

„Kaj te ni nič strah smrti, Marička?“...

Sklonil se je k njej doli in jo je pobožal po laseh. Maričke je bilo sram, nagnila je glavo čisto doli, zaprla je oči in lica so bila popolnoma temnordeča.

„Kaj te je sram, Marička?“...

Prijel jo je z obema rokama za glavo in ji dvignil obraz. Lica so bila popolnoma vroča, ustne razpaljane, oči nalahko zaprte.

Potem jo je spustil in je odšel skozi sredo fantov in zaprl duri za seboj.

Tolpa fantov se je porinila do vrat, Jernejec je hotel vun in so ga potisnili nazaj. Stal je na sredi in je bil bled kakor zid.

„Brezverec je... Nič ne bo iz njega... Videli boste — nič...“

Sosed Jure je stresel pepel iz pipe in je pokašljajal.

„Ni se pokrižal in ni pomolil... Brezverec...“

Jošt je zmajal z glavo in je pocukal sosedo Andárja.

„Kaj paziš na dekleta, kaj nisi videl, kako jo je prijel študent?“...

Andár je popravil klobuk in je udaril po kolenu.

„Sramoto mi dela, sramoto... Pa ji bom dal, hudirja...“

Možje so utihnili in so kadili naprej, zunaj pa je bila noč. Čisto nizko je bilo nebo, komaj se je gibal človek pod njim in mu je bilo tesno v prsih. Črna tema je bila okrog, nikjer ni sijala nobena luč, spale so hiše, v mrtvo meglo pokopane. Prazna je bila cesta sredi vasi, niso se razločevale sence — vse je bila ena sama, kakor morje ogromna.

Noč je bila dolga in pusta. Večnosti je bila podobna. Včasih je udarila ura sredi nje, tolklo je železno kladivo na veliki zvon, mračno je zvenelo po vasi, odmevalo od holmov, se izgubilo za vrhovi. Potem je utihnilo vse, še plašnejša je bila noč in je bilo še tesnejše v prsih. Popolnoma nizko je že bilo nebo, že je tiščalo na prsi, komaj je bilo še mogoče dihati.

In takrat se je pokazala izza ovinka luč. In se je približala, in se je ustavil črn voz pred samotno hišo na koncu vasi. Izstopilo je črno opravljeno dekle, velik, črn klobuk na glavi, na rokah svetle, črne rokavice. Menda so bili v hiši začutili voz, duri so se odprle nanagloma, in na prag je stopila gospodinja. Šla je in je pogledala in je spoznala.

„No, kaj si ti?“ ...

Svidenje je bilo mrzlo. Gospodinja je odšla po veži naprej, dekle je pa stopilo v sobo. Ozrli so se vsi, možje so pogledali in fantje, dekleta so se dvignila in so gledala radovedno. Gledalo je vse in je molčalo. Dekle je pokleknilo in tiščalo bel robec na obraz. Črno je bilo napravljena, črn, širok klobuk je bil na glavi, roke v svetlih, črnih rokavicah ...

Goš je vzel pipo iz ust in se je nagnil k sosеду.

„To je tista ... Andrejec je ni maral, nikoli ni maral slišati o njej ...“

„Tista je ...“ je rekel soséd Jure in se je naslonil nazaj.

„Katera?“ ...

Vprašal je eden tam v kotu, in odgovoril je kmet Andár:

„Igralka ... ciganka ...“

„Vlačuga“ — je dostavil nekdo poltiho, in možje so bili spet mirni.

Fantje so gledali začudeno, in Jernejec se je domislil in jim je povedal:

„Igralka ...“

Tudi dekleta so čula in so šepetala med seboj.

„Igra komedije, skače v kratkem, rdečem krilu, za cesarico je, za grofico, svetla, svilen obleka se vleče za njo ...“

Šepetala so dekleta in so gledala tujko, ki je vstala in je šla do mrliča in mu odgrnila obraz. Stegnila se je do njega, pritiskala je usta na mrličevo čelo in je ihtela.

„Oče, oče ...“

Ihtela je, polglasno je klicala, potem je odšla tresoč se in objokana. Kmalu za njo je prišla gospodinja in se je ustavila pri možeh.

„Kje pa je zdaj?“ ...

Jure je stopil bliže in je vprašal.

„Ne vem ... saj nisem vprašala ...“

Gospodinja je dvignila rami in je pogledala proti oknu.

„Kadar se zdani, se pripelje gospod ...“

Kmetje so mislili na tujko in niso mogli pozabiti

„Da se ti je ta tako izgubila ...“

Tudi kmet Andár je mislil in ni mogel pozabiti.

„Saj sin je pa dober sin ...“

„Božja volja —“ je rekla gospodinja in je gledala proti oknu.

Zunaj se je umikala tema in se je bližalo jutro. Polagoma se je izgubljala, razlezla se je bila svetloba po gosti megli in nebo se je bilo nekoliko dvignilo. Še je manjkalo malo in potem se je videla cesta tja do ovinka in se je pokazal gozd iz teme in megle tam za holmi. Pastirji so gnali živino po vasi in potem so se izgubili med grapami. Odtu odtam je plaval nelep glas zvonca, še malo se je čulo, potem je umrlo.

Spet je ropotal voz po strmini, potem izza ovinka doli proti vasi in se je ustavil pred prvo hišo.

Na prag je pritekla gospodinja in je pozdravila. Stopil je iz voza dolg in suh duhovnik, v dolgi črni suknji, ovratnik dvignjen in v rokah svetločrn kovčeg. Šel je v sobo in je pokleknil in je molil. Dolgo je molil in pobožno, potem je vstal in je molče pokropil.

V sobi je bilo čisto tiho; možje in kmetje so bili sneli klobuke in so jih mečkali nerodno po rokah. Čakali so in so mislili, da bo stopil k njim gospod in bo rekel lepo besedo. Čakali so in niso dočakali.

Duhovnik je odšel, na nobeno stran ni pogledal in je zaprl duri za seboj.

„Lep gospod je —“ je rekel Goš in je del klobuk nazaj na glavo. „Dobro bo gospodinji, ko imajo gospoda ...“

Zunaj je srečal duhovnik sestro in se je začudil.

„Kaj še veš za dom, Karlina?“ ...

Začudil se je in je šel mimo in potem vun na cesto in proti cerkvi — — —

Zdaniilo se je popolnoma in megla se je razkadila. Samo še tuintam v samotni gripi je ležala, po gozdu je bila zamotana še med drevjem in se je trgala in izmotavala kosoma. Tam visoko na gori je pel pastir, žalostno in zategnjeno je pel, in se je vleklo po dolini kakor tožba. Na južni strani so se raztrgali oblaki in se je pokazala modra lisa. Svetla je bila, tam za meglami in za oblaki je sijalo solnce kakor sije na spomlad, ko je nebo silno daleč in hrepenenje visoko do zvezd.

V sobi so se dvignili možje, pokropili so po vrsti in so odšli; za njimi so šla dekleta, naglo so stekla mimo fantov, oči povešenih in lic zardelih. Tekla so po cesti proti vasi, za njimi so šli visoki fantje, roke v žepih, klobuke po strani in krivce za trakovi.

„Marička, čakaj!“ ...

Bil je Jernejec, ki je klical in se je čudno smejal. „Vrag vzemi študenta...“ je rekel in je potegnil klobuk na oči. Tako mu je bilo pri srcu kakor še nikoli prej ...

Tisti dan se ni pokazalo solnce, pust je bil in dolgočasen, popoldne so prišle megle in so legle po celi krajini. Tuintam je šel preko ceste kmet, stopil je v hlev in je izginil za durmi. Po poljih so letale jate vran, razni divji ptiči so letali nad njivami in so odurno kričali. Tam v šumi so sekali kmetje drva, udarci sekir so odmevali naokoli; včasih je padlo deblo s silno močjo. Visoka in debela bukev je padla tuintam, včasih gaber — dolg in rogovilast — — —

Tisto popoldne so pokopali Andrejca Adamaca. Krsta je bila črno pobarvana, na vsako stran zlat in velik angel, na sredi dolg, zlat križ. Za krsto je šla vdova v črni ruti in z njo duhovnik. Visok klobuk je imel na glavi in zato je bil še bolj tenek in še

daljši. V obraz je bil blede, oči so bile brezizrazne in blede kakor megla, ki je ležala okoli. Vdova je držala v roki pisan robec in njen obraz je bil trd in sirov. Vse poteze so bile moške, samó v očeh so stale solzé; hipoma jo je obšla včasih žalost in je pritisnila robec na usta. Za njima je šla tujka, napravljena v črno, na glavi širok, črn klobuk in na rokah svetločrne rokavice. Tresla se je vso pot, robec je tiščala na obraz in je poglasno jokala ... Potem so šli vaščanje vsi po vrsti: možje, žene, dekleta, fantje in vmes tuintam otroci. Molili so kakor romarji in žalostno se je glasilo po vasi.

Prišli so na pokopališče in so pokopali Andrejca. Vdova je vrgla grudo zemlje na krsto in je brisala z robcem oči, tujka je jokala na ves glas, sedla je na odkopano zemljo, da je bilo blatno in umazano vse njeno lepo krilo. In tudi duhovnik je imel rosne oči. Globoko dol je upognil glavo, tako je bil videti oddaleč, kakor bi bil zlomljen.

Ljudje so se razšli počasi, študent je stal na cesti in je čakal deklet. Pričakal je in je stopil k Marički in je šel z njo do doma.

„Pri moji veri...“

Zadaj je bil Jernejec, daleč zadaj, in njegove pesti so bile trde kakor od kamena. Gledal je tja naprej, ustnice so bile zaprte, tesno stisnjeni so bili beli zobje ...

„Pri moji veri...“

Že je bila skoro noč, Jernejec pa je stal na cesti in je čakal. In potem je prišel študent, naravnost od Maričke je prišel in je pogledal Jernejca in se je ustavil.

„Kaj si ti, Jernejček? ... Presneto si zra-stel, veš kaj, Jernejček ... Saj si kar imeniten fant!“ ...

Smejale se je in je šel mimo; in je pogledal nazaj, in je izginil sredi megle

